

Foglalkozási viszonyok osztályozása, 1999
(FVO'99)
Tartalom

Bevezető

Mint minden osztályozásnak, az ICSE'93-nak is az az elsődleges célja, hogy a vizsgálat alanyait következtetések levonására alkalmas módon csoportosítsa, valamely egységes rendező elv segítségével. Ennek természetes következménye az is, hogy a csoportba rendezés bizonyos információ-vesztést is eredményez, illetve, hogy a többféle ismérv közül a csoportosítás alapfilozófiája szerinti legfontosabb prioritást élves, s így a többi bizonyos mértékig háttérbe szorul. Az ICSE'93 a személyeket, mint munkát végzőket a munkavégzéssel kapcsolatos kockázatviselés és döntési szabadság szerint osztályozza. A két markánsan elkülönülő kategóriát a fizetett munkát végzők, illetve az önállókat jelentik, míg a tényleges főcsoportok az alapkategóriák fő jellegzetességét hordozzák.

A fizetett munkát végzők javadalmazása szerződésben rögzített, és közvetlenül nem függ a tevékenység eredményétől (a profittól), szemben az **önállókkal**, akik esetében a munkából származó jövedelem közvetlenül kapcsolódik a termelés/szolgáltatás eredményességéhez. Mivel ez az elhatárolás a jövedelemhez jutás jogcímén alapul, összhangban áll a nemzeti számla (SNA) definíciójával.

A fenti alapelv betartásával az ICSE'93 a következő főcsoportokat különbözteti meg:

- 1. Alkalmazottak**
- 2. Munkáltatók**
- 3. Egyéni vállalkozók**
- 4. Szövetkezeti tagok**
- 5. Segítő családtagok**
- 6. Foglalkozási viszony szerint nem besorolható személyek**

A most közreadásra kerülő magyar adaptáció, a Foglalkozási Viszony Osztályozás, 1999 (FVO'99) – ezen alapelv érvényre juttatása mellett, a korábbi hasonló osztályozások csoportosításai megtartásának igényét tükrözi. Mivel a különböző társadalomstatisztikai felvételek a foglalkoztatottakat más és más szempontból vizsgálják, az egyes csoportok esetében eltérő mélységű bontásokra van szükségük. Az osztályozás a legmélyebb (általánosan használt) szinteket tartalmazza, azonban így is csak olyan keretrendszernek tekinthető, melyet az egyes felvételek igényei szerint éppúgy lehet bővíteni, mint csak magasabb aggregációs szinten használni.

Foglalkozási viszonyok osztályozás (FVO'99)

1. Alkalmazott

1.1. Alkalmazott közszolgálati viszonyban

- 1.1.1. Köztisztviselői jogviszonyban álló
- 1.1.2. Közalkalmazotti jogviszonyban álló
- 1.1.3. Bírói, ügyészi jogviszonyban álló
- 1.1.4. Szolgálati jogviszonyban álló

1.2. Egyéb alkalmazott határozatlan idejű szerződéssel

1.3. Egyéb alkalmazott határozott idejű szerződéssel (kivéve alkalmi munkás)

1.4. Alkalmi munkás

2. Szövetkezetek (dolgozó) tagja

3. Társas vállalkozás (dolgozó) tagja

3.1. Jogi személyiségű társas vállalkozás (kft, rt. stb.) tagja

- 3.1.1. Alkalmazottal rendelkező jogi személyiségű társas vállalkozás tagja
- 3.1.2. Alkalmazottal nem rendelkező jogi személyiségű társas vállalkozás tagja

3.2. Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás (bt. stb.) tagja

- 3.2.1. Alkalmazottal rendelkező jogi személyiség nélküli társas vállalkozás tagja
- 3.2.2. Alkalmazottal nem rendelkező jogi személyiség nélküli társas vállalkozás tagja

4. Önálló (egyéni vállalkozó)

4.1. Önálló (egyéni vállalkozó) alkalmazott nélkül

- 4.1.1. Mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozó) alkalmazott nélkül
- 4.1.2. Nem mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozó) alkalmazott nélkül

4.2. Önálló (egyéni vállalkozó) 1-10 alkalmazottal

- 4.2.1. Mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozó) 1-10 alkalmazottal
- 4.2.2. Nem mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozó) 1-10 alkalmazottal

4.3. Önálló (egyéni vállalkozó) 10-nél több alkalmazottal

- 4.3.1. Mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozó) 10-nél több alkalmazottal
- 4.3.2. Nem mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozó) 10-nél több alkalmazottal

5. Segítő családtag

5.1. Mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló segítő családtagja

5.2. Nem mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló segítő családtagja

6. Foglalkozási viszony szerint nem besorolható személyek

Tartalmi meghatározás

Az **alkalmazottak** azok a személyek, akik

- munkájukért olyan pénzbeli vagy természetbeni díjazásban részesülnek, mely egyáltalán nem, vagy döntően nem függ a gazdálkodó szervezet eredményétől (profitjától).
- Munkájuk természetét nem saját maguk határozzák meg, hanem munkáltatójuk, vagy annak megbízottja.

A kategóriába történő besorolásnak nem feltétele, hogy a munkavégzés legális keretek között (azaz a társadalombiztosítás felé bejelentett módon, a szükséges adók és járulékok megfizetése mellett) történjen. Az elsődleges csoportosítás az alkalmazottakon belül aszerint tesz különbséget, hogy a foglalkozási viszony mennyire tekinthető „stabilnak”. Az osztályozás külön kezeli azokat a jogviszonyokat, melyeket külön törvények szabályoznak (közszolgálati, közalkalmazotti, bírói, ügyészi, hivatásos szolgálati jogviszonyban állók), s ahol a munkaviszony létesítésénél és megszűnésénél az általánostól eltérő feltételek érvényesek. A másik pólust az alkalmi munkások jelentik, akik alkalmi munkavállalói könyvvel vagy anélkül, de csak rövid ideig tartó munkát végeznek. Tekintettel arra, hogy a tényleges és a legalizált alkalmazások száma között e kategóriában az eltérés jelentős, a törvényi előírás csak részben lehet irányadó. Az ILO foglalkoztatotti definíciójából kiindulva alkalmi munka az, ahol a munkavégzés meghaladja a napi egy órát és a folyamatos munkavégzés csak rövid ideig tartó (általában egy hetet meg nem haladó tartamú), egy konkrét munka, esetleg csak egy adott munkafázis elvégzésére irányul. Az alkalmi munka definíciója nem zárja ki azt az esetet, mikor egy adott munka befejeztével a munkavállaló és a munkáltató között újabb szóbeli, vagy írásbeli szerződés keletkezik, melynek tárgya egy másik munka elvégzése. A definíció általánosításával alkalmi munkásnak tekinthetők azok is, akik nem egyéni vállalkozóként (számlaadás mellett) végeznek bizonyos eseti szellemi munkákat (pl. tanulmányírás eseti megbízás keretében, előadástartás egy konkrét témakörben stb.)

Az alkalmi munkánál jelzett rövid időt meghaladó, de határozott időre szóló szerződéssel dolgozók az alkalmazásban állók közé tartoznak, de célszerű őket külön kategóriaként „alkalmazásban álló határozott idejű szerződéssel” megjeleníteni.

A hazai elhatárolások korábban a **szövetkezeti tagokat** általában együtt kezelték az alkalmazottakkal. (E két főcsoportba tartozókat – a társas vállalkozások dolgozó tagjaival azonosan – ha az elemzésekben együtt szerepelnek, közmegegyezéssel alkalmazásban

állóknak nevezzük.) Ennek az volt az elvi alapja, hogy a munka összes lényegi ismérve – az előre meghatározott és a profittól csak kisebb részben függő díjazás, a befolyás hiánya a munkavégzés feltételeire – az alkalmazottakéval volt azonos. A hagyományos szövetkezetek átalakulásával, új szövetkezeti társulások létrejöttével ma a szövetkezeti tagság lényegében Magyarországon is az ICSE'93 definíciónak megfelelővé vált, és nem különbözik lényegesen a többi társas vállalkozási formációtól. Szövetkezeti tagnak azok minősülnek, akik önkéntes (szövetkezeti) társulás formájában, javak, szolgáltatások létrehozását végzik a munka és felelősség valamilyen megosztása mellett. (Aki nem tagként – tehát tulajdonosi jogosítványok nélkül – dolgoznak a szövetkezetnél az alkalmazott csoportba tartoznak.)

A **társas vállalkozások tagjai** a magyar osztályozásban külön kategóriát képeznek, de az ICSE'93 a 3. főcsoportban együtt kezeli a „klasszikus” egyéni vállalkozókkal azokat, akik egy vagy több társal együtt alkotnak vállalkozást, míg munkáltatónak minősülnek, ha vállalkozásuknak van állandó alkalmazottja. Mivel a foglalkozási viszony osztályozás a foglalkoztatott egyént minősíti a munkához való viszony szempontjából, valójában nincs jelentősége annak, hogy milyen jogi formáció keretében dolgozik önállóként. A tulajdoni viszonyok jobb megismerésének célja, a különböző típushoz tartozó vállalkozások tagjainak eltérő anyagi felelősség vállalása, és a további alábontás ahhoz szükséges, hogy a társas vállalkozások tagjain belül az egyéni vállalkozók és a munkáltatók megkülönböztetése – s így az FVO és az ICSE közötti megfeleltetés – lehetségessé váljon.

Az **önálló alkalmazottal** az ICSE'93 **munkáltatók** kategóriájának felel meg. Itt természetesen csak a dolgozó tulajdonosra szűkül a kör, hiszen ez a foglalkoztatottnak minősülés kritériuma. Az alkalmazott definíciója megfelel a nemzetközi előírásnak, az az alábontás, mely az alkalmazottak száma szerint történik, a vállalkozás méretét minősíti, és másodlagos az osztályozás eredeti célja szempontjából. Ez utóbbi bontás, akárcsak a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységet végző vállalkozó megkülönböztetését a hazai viszonyok jobb megismerésének igénye indokolja.

A mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló (egyéni vállalkozók) esetében is kizárólag az az elhatárolás szempontja, hogy jövedelme döntően tevékenysége eredményének függvénye-e, és hogy a vállalkozását érintő döntéseket maga, vagy az általa megbízott személy hozza meg. Ha családtagjain kívül alkalmazottat foglalkoztat, akkor mezőgazdasági tevékenységet folytató önálló alkalmazottal, s mint ilyen, az ICSE kategóriái szerint munkáltató. Mint minden kategóriába sorolás, ez is független a jogi

(adóügyi) „címkétől”, így az ún. „őstermelői” megjelölés nem alapja az ide történő besorolásnak.

Problémaként jelentkezhet, hogy a hazai gyakorlatban az **egyéni vállalkozók** és a társas vállalkozók egy része ún. kvázi vállalkozó, aki úgy vállalkozó, hogy továbbra is korábbi munkáját végzi, csak egy (a korábbi munkáltató) céggel áll kapcsolatban, munkájáról nem maga dönt, a vállalkozási szerződésben profittól független munkadíj kerül megállapításra. Ebben az esetben – a jogi formától függetlenül – az ICSE alapkritériumait, a jövedelmezőségtől történő függést és a munkavégzési autonómiát, illetve ennek hiányát célszerű egy adott személy besorolásánál alapul venni.

Segítő családtagja a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági egyéni és társas vállalkozónak lehet. A minősítés kritériuma, hogy a háztartás tulajdonát képező vállalkozás tevékenységében a segítő családtag rendszeresen, ha csak limitált napi, heti, havi időkeretben is (legalább heti egy órában) részt vegyen. A foglalkozási viszony szerinti besorolást csak a foglalkoztatottak esetében lehet alkalmazni, segítő családtagnak nem minősülhet az, aki a vonatkoztatási időszakban szubjektív vagy objektív okból a vállalkozás munkájában tevélegesen nem működött közre. A segítő családtag esetében a különböző felvételek – céljaiknak megfelelően – a fenti definíciót módosíthatják.

Foglalkozási viszony szerint nem besorolhatók azok, akikről nem áll rendelkezésre megfelelő információ, és /vagy egyetlen – előzően felsorolt – kategóriába sem lehet őket besorolni.